СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

КАТЕДРА „СТАТИСТИКА И ПРИЛОЖНА МАТЕМАТИКА“

КРЪГЛА МАСА
С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Свищов, 16 октомври 2020 г.

Сборник с доклади

Кръглата маса е организирана в изпълнение на научноизследователски проект №13-2020 „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Красимира Славева – Ръководител на проекта
Доц. д-р Пламен Петков – Ръководител катедра „Статистика и приложна математика“
Доц. д-р Стела Касабова
Гл. ас. д-р Ваня Ганева

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Поля Ангелова

Членове:
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Стела Касабова
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Екатерина Тошева
Доц. д-р Атанас Атанасов

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1892-7

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА В БЪЛГАРИЯ

НЕОБХОДИМО ЛИ Е НОВО ТЕРИТОРИАЛНО ДЕЛЕНИЕ НА СТРАНАТА – ЗАЩО, КАК И КОГА?
Борислав Борисов, проф. дн 7

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ НА ПАЗАРА НА ТРУДА, НАСТЪПИЛИ В СЛЕДСТВИЕ ПАНДЕМИЧНАТА КРИЗИСНА ОБСТАНОВКА
Венелин Терзиев, инж., проф., дн 15

ТРАНСПОРТНАТА СВЪРЗАНОСТ И ИНВЕСТИЦИИТЕ ВЪВ ФОКУСА НА ПЛАНОВЕТЕ ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНИТЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (ПО ПРИМЕРА НА БЕЛЕНЕ И ПОРДИМ)
Андрей Захариев, проф. д-р, Стоян Проданов, проф. д-р, Анелия Радулова, доц. д-р, Силвия Заркова, д-р, Борислав Лазаров, докторант 32

ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПЕРИФЕРНИТЕ РАЙОНИ
Маргарита Богданова, проф. д-р 42

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ОЦЕНКАТА НА БЕДНОСТТА В БЪЛГАРИЯ
Поля Ангелова, проф. д-р..... 50

ИНТЕГРИРАНОТО ПЛАНИРАНЕ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
Евелина Парашкевова, доц. д-р..... 59

ТЕРИТОРИАЛНОТО УСТРОЙСТВО НА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ
Камен Петров, доц. д-р..... 68

РЕГИОНАЛНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В БЪЛГАРИЯ – АЛТЕРНАТИВИ МЕЖДУ СЕВЕРА И ЮГА
Камен Петров, доц. д-р, Радослав Костев, докторант..... 77

АНАЛИЗ НА РАЗЛИЧИЯТА В КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Красимира Славева, доц. д-р..... 85

ЛОГИСТИЧНИТЕ ВЕРИГИ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ТЕРИТОРИАЛНА КОХЕЗИЯ
Маруся Линкова, доц. д-р, Елица Лазарова, гл. ас. д-р..... 97

ИЗСЛЕДВАНЕ НА РЕГИОНАЛНАТА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ В БЪЛГАРСКАТА СИСТЕМА НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ С КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ
Пламен Петков, доц. д-р, Елеонора Минева-Димитрова, ас. д-р..... 105

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В ДОХОДИТЕ И АСОРТИМЕНТНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Симеонка Петрова, доц. д-р..... 115

БИЗНЕС СРЕДАТА КАТО ФАКТОР ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
Стела Касабова, доц. д-р..... 122

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ ЧРЕЗ ПРОМЕНИ В АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНОТО ДЕЛЕНИЕ НА СТРАНАТА
Тихомир Личев, доц. д-р, Катя Личева, доц. д-р..... 130

ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ – КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РАЗЛИЧИЯТА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Христо Сирашки, доц. д-р..... 138

ПАРТНЬОРСТВО В УПРАВЛЕНИЕТО НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ
Десислава Алексиева, гл. ас. д-р..... 146

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА В МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ
Методи Иванов, гл. ас. д-р 153

РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ И ИЗМЕРЕНИЯ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ НА БПЦ
Петкан Илиев, гл. ас, д-р..... 161

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИЯ МЕГАПОЛИС В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ СРЕЩУ ОАЗИСИТЕ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ
Петя Василева, гл. ас. д-р..... 173

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В НАПОЯВАНАТА ОБРАБОТВАЕМА ЗЕМЯ МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Радка Ненова, гл. ас. д-р..... 181

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ
Таня Тодорова, гл. ас. д-р 190

РЕГИОНАЛНИ АСИМЕТРИИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРОЕКТИ В БЪЛГАРИЯ (2014-2020)
Юлиян Господинов, гл. ас. д-р 197

СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДУСТРИЯТА В СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Явор Станев, гл. ас. д-р 205

ИКОНОМИЧЕСКИ, СОЦИАЛНИ, ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ В БЪЛГАРИЯ

ВРЪЗКАТА “УРБАНИЗАЦИЯ - ПОТРЕБНОСТИ ОТ ЗДРАВЕ И ЗДРАВОСЛОВЕН НАЧИН НА ЖИВОТ”. МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ
Анастасия Марчева, доц. д-р 213

СЪСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ НА ПАЗАРА НА ТРУДА В ОБЛАСТ ПЛЕВЕН
Галина Тодорова, доц. д-р 220

ОТНОСНО НЯКОИ МАКРОИКОНОМИЧЕСКА ДАННИ – ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕ ИНОВАЦИОННИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Искра Пантелеева, доц. д-р 228

МАЩАБИ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИНАНСОВИ АГРОПАЗАРИ
Любомир Любенов, доц. д-р, Анелия Любенова, д-р 237

ОПЕРАТИВЕН КОНТРОЛИНГ ВЪВ ФИРМАТА
Людмил Б. Кръстев, доц. д-р 247

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОЦЕНКА НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО СБЛИЖАВАНЕ СПОРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ СТЪЛБ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРАВА
Маргарита Шопова, доц. д-р, Тихомир Върбанов, гл. ас. д-р, Евгени Овчинников, ас. д-р 254

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ РАЗВИТИЕ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Марина Николова, доц. д-р 263

„ЗА“ И „ПРОТИВ“ ДОПЪЛНЕНИЕТО НА МЕТОДИКАТА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЛИНИЯТА НА БЕДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Николай Нинов, доц. д-р 273

БИЗНЕС СРЕДАТА И ПИВОВАРНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ
Сергей Найденов, доц. д-р 282

СОЦИАЛНОТО НЕРАВЕНСТВО – КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА И ИЗМЕРВАНЕ
Ваня Ганева, гл. ас. д-р 290

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В УСЛОВИЯТА НА КОВИД-19
Емил Николов, гл. ас. д-р 298

СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ЗАСТРАХОВКА „КАРГО“ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2010-2019 Г. – СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ
Милен Митков, гл.ас. д-р 306

УВЕЛИЧАВАНЕ НЕДОСТИГА НА РАБОТНА СИЛА В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
Милена Владимирова, гл. ас. дм 316

УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ В ЕВРОПЕЙСКАТА СОЦИАЛНА ПРОГРАМА
Иванка Янкова, докторант 323

ИКОНОМИЧЕСКИ, СОЦИАЛНИ, ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ В ЕВРОПА

MULTIVARIATE ANALYSIS – A GREAT TOOL FOR A MULTIVARIATE WORLD
Carlos A. Coelho, Full Professor of Statistics PhD 331

DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE: THE VISEGRAD FOUR AND UKRAINE
Yevhen Savelyev, Prof. DSc (Econ.), Vitalina Kuryliak, Prof. DSc (Econ) 336

ASSESSMENT OF ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENVIRONMENTAL COSTS
Antonina Sydorova, Prof. DSc (Econ.), Olena Cherenkevich, PhD Student, Hanna Anisimova, Research Assist. PhD 343

CROSS-BORDER TRADE OF UKRAINE AND THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES
Mariia Lyzun, Prof. DSc (Econ.), Ihor Lishchynskyy, Prof. DSc (Econ.)..... 352

FORECASTING SERBIAN GDP GROWTH AND UNEMPLOYMENT RATE USING VAR MODEL
Vinko Lepojević, Full professor, PhD, Tadija Djukić, Full professor, PhD..... 358

РЕГИОНАЛЬНЫЕ РАЗЛИЧИЯ ПОВЕДЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19, НА ПРИМЕРЕ МОЛДОВЫ, БОЛГАРИИ И РУМЫНИИ (MD, BG, RO)
Эдуард Хырбу, доц. к.э.н. 366

ПОЗДРАВИТЕЛНИ АДРЕСИ..... 373

CONTENTS

REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN BULGARIA

IS A NEW TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY NEEDED – WHY, HOW AND WHEN
Borislav Borisov, Prof. DSc..... 7

REGIONAL DIFFERENCES ON THE LABOR MARKET AS A RESULT OF THE PANDEMIC CRISIS
Venelin Terziev, Eng., Prof, DSc..... 15

TRANSPORT CONNECTIONS AND INVESTMENTS IN THE FOCUS OF THE PLANS FOR INTEGRATED DEVELOPMENT OF MUNICIPALITIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA (ON THE EXAMPLE OF BELENE AND PORDIM)
Andrey Zahariev, Prof. PhD., Stoyan Prodanov, Prof. PhD., Anelia Radulova, Assoc. Prof. PhD., Silvia Zarkova, Ph.D., Borislav Lazarov, PhD Student..... 32

POLICIES FOR PERIPHERAL REGIONS DEVELOPMENT
Margarita Bogdanova, Prof. PhD..... 42

REGIONAL DIFFERENCES AND TRENDS IN EVALUATION OF POVERTY IN BULGARIA
Polya Angelova, Prof. PhD..... 50

INTEGRATED PLANNING AS A TOOL FOR OVERCOMING REGIONAL DIFFERENCES
Evelina Parashkevova, Assoc. Prof. PhD..... 59

THE TERRITORIAL ORGANIZATION OF BULGARIA AS A FACTOR FOR REGIONAL DEVELOPMENT
Kamen Petrov, Assoc. Prof. PhD..... 68

REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN BULGARIA - ALTERNATIVES BETWEEN THE NORTH AND THE SOUTH
Kamen Petrov, Assoc. Prof. PhD, Radoslav Kostev, PhD Student..... 77

ANALYSIS OF THE DIFFERENCES IN KEY INDICATORS FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF NORTH AND SOUTH BULGARIA
Krasimira Slaveva, Assoc. Prof. PhD..... 85

LOGISTICS CHAINS AS A TOOL FOR TERRITORIAL COHESION
Marusya Linkova, Assoc. Prof. PhD,
Elitsa Lazarova, Chief. Assist. Prof. PhD 97

STUDY OF REGIONAL DIFFERENTIATION IN THE BULGARIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM WITH CLUSTER ANALYSIS
Plamen Petkov, Assoc. Prof. PhD,
Eleonora Mineva-Dimitrova, Assist. Prof. PhD 105

REGIONAL DIFFERENCES IN INCOME AND ASSORTMENT CONSUMPTION OF HOUSEHOLDS IN BULGARIA
Simeonka Petrova, Assoc. Prof. PhD 115

BUSINESS ENVIRONMENT AS A FACTOR FOR REGIONAL DEVELOPMENT
Stela Kasabova, Assoc. Prof. PhD 122

OPPORTUNITIES FOR REDUCING REGIONAL IMBALANCES THROUGH CHANGES IN THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY
Tihomir Lichev, Assoc. Prof. PhD, Katya Licheva, Assoc. Prof. PhD 130

PROFESSIONAL TRAINING - A KEY FACTOR FOR GET OVER THE DIFFERENCES BETWEEN NORTHERN AND SOUTH BULGARIA
Histo Sirashki, Assoc. Prof. PhD 138

THE PARTNERSHIP IN MANAGING REGIONAL IMBALANCES
Desislava Aleksieva, Chief. Assist. Prof. PhD..... 146

REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN SMALL MUNICIPALITIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA: TRENDS AND PERSPECTIVES
Metodi Ivanov, Chief. Assist. Prof. PhD 153

REGIONAL ASPECTS AND DIMENSIONS OF THE SOCIO-ECONOMIC ACTIVITY OF THE BOC
Petkan Iliev, Chief. Assist. Prof. PhD 161

THE SOCIO-ECONOMIC MEGAPOLIS IN SOUTH BULGARIA AGAINST THE OASIS IN NORTHERN BULGARIA
Petya Vasileva, Chief. Assist. Prof. PhD 173

REGIONAL DIFFERENCES IN IRRIGATED ARABLE LAND BETWEEN NORTHERN AND SOUTHERN BULGARIA
Radka Nenova, Chief. Assist. Prof. PhD..... 181

STATISTIC MEASUREMENT OF REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITY BETWEEN BULGARIA AND ROMANIA
Tanya Todorova, Chief. Assist. Prof. PhD 190

REGIONAL ASYMMETRES IN PROJECT MANAGEMENT IN BULGARIA (2014-2020)
Yuliyan Gospodinov, Chief. Assist. Prof. PhD 197

COMPARATIVE ANALYSIS OF INDUSTRY IN NORTHERN AND SOUTHERN BULGARIA.
Yavor Stanev, Chief. Assist. Prof. PhD 205

ECONOMIC, SOCIAL, DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN BULGARIA

THE "URBANIZATION – HEALTH AND HEALTHY LIFESTYLE" RELATIONSHIP. MEASUREMENT METHODS
Anastasiya Marcheva, Assoc. Prof. PhD 213

CONDITION AND DEVELOPMENT OF THE LABOR MARKET IN PLEVEN DISTRICT
Galina Todorova, Assoc. Prof. PhD 220

REGARDING SOME MACROECONOMIC DATA – A PREREQUISITE FOR IDENTIFYING THE INNOVATIVE OPPORTUNITIES OF THE BULGARIAN ECONOMY
Iskra Panteleeva, Assoc. Prof. PhD 228

SCALE OF BULGARIAN AGRICULTURAL FINANCIAL MARKETS
Lyubomir Lyubenov, Assoc. Prof. PhD Anelia Lyubenova, PhD 237

OPERATIVE CONTROLLING IN THE FIRM
Lydmil Krastev, Assoc. Prof. PhD 247

OPPORTUNITIES FOR EVALUATING SOCIO-ECONOMIC CONVERGENCE WITHIN THE EUROPEAN PILLAR OF SOCIAL RIGHTS
Margarita Shopova, Assoc. Prof. PhD, Tihomir Varbanov, Chef Assist. Prof. PhD, Evgeni Ovchinnikov, Assist. Prof. PhD 254

PPORTUNITIES AND CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF LAND RELATIONS IN BULGARIA
Marina Nikolova, Assoc. Prof. PhD 263

„FOR" AND „AGAINST" THE ADDITION TO THE METHODOLOGY FOR DETERMINING THE POVERTY LINE IN BULGARIA
Nikolay Ninov, Assoc. Prof. PhD 273

THE BUSINESS ENVIRONMENT AND BREWERIES IN BULGARIA
Sergey Naydenov, Assoc. Prof. PhD..... 282

SOCIAL INEQUALITY – CONCEPTUAL FRAMEWORK AND MEASUREMENT
Vanya Ganeva, Chief Assist. Prof. PhD..... 290

CORPORATE SICIAL RESPONSIBILITY IT THE CONDITION OF COVID-19
Emil Nikolov, Chief Assist. Prof. PhD 298

STATISTICAL STUDY OF CARGO INSURANCE IN BULGARIA FOR THE PERIOD 2010-2019 - MODERN DIMENSIONS
Milen Mitkov, Chief Assist. Prof. PhD..... 306

INCREASING THE LABOR SHORTAGES IN HEALTHCARE
Milena Vladimirova, Chief Assist. Prof. MD 316

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN SOCIAL AGENDA
Ivanka Yankova, PhD Student 323

ECONOMIC, SOCIAL, DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN EUROPE

MULTIVARIATE ANALYSIS – A GREAT TOOL FOR A MULTIVARIATE WORLD
Carlos A. Coelho, Full Professor of Statistics PhD 331

DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE: VISEGRAD FOUR AND UKRAINE
Yevhen Savelyev, Prof. DSc (Econ.),
Vitalina Kuryliak, Prof. DSc (Econ) 336

ASSESSMENT OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENVIRONMENTAL COSTS
Antonina Sydorova, Prof. DSc (Econ.), Olena Cherenkevich, PhD Student,
Hanna Anisimova, Research Assist. PhD 343

CROSS-BORDER TRADE OF UKRAINE AND THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES
Mariia Lyzun, Prof. DSc (Econ.),
Ihor Lishchynskyy, Prof. DSc (Econ.)..... 352

FORECASTING SERBIAN GDP GROWTH AND UNEMPLOYMENT RATE USING VAR MODEL
Vinko Lepojević, Full professor, PhD,
Tadija Djukić, Full professor, PhD 358

REGIONAL DIFFERENCES IN POPULATION BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC, AS EXEMPLIFIED BY MOLDOVA, BULGARIA AND ROMANIA (MD, BG, RO)
Eduad Hirbu. Assoc. Prof. PhD 366

КРЪГЛА МАСА
С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Свищов, 16 октомври 2020 г.

Сборник с доклади

Кръглата маса е организирана в изпълнение на научноизследователски проект №13-2020 „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

ISBN 978-954-23-1892-7

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ЗАСТРАХОВКА „КАРГО“ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2010-2019г. – СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ

Милен Митков, гл. ас. д-р
Катедра „Застраховане и социално дело“,
СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
e-mail: milen80pl@abv.bg

Резюме: *В настоящето изследване са разгледани въпросите, свързани със същността и особеностите на застраховка Карго. Очертани са състоянието, тенденциите и перспективите за развитие на този вид застраховане. Периодът на изследване е 2010-2019 година, тоест годините след приемането на България в Европейския съюз. Посочени са обекта и предмета на застраховката, както и покритите рискове. На тази база са направени препоръки за по-нататъшното развитие на застраховката.*

Ключови думи*: застраховане, застрахователен пазар, карго, институтски клаузи.*

JEL: *G22.*

STATISTICAL STUDY OF CARGO INSURANCE IN BULGARIA FOR THE PERIOD 2010-2019 - MODERN DIMENSIONS

Milen Mitkov, Chief Assist. Prof. PhD
Department of Insurance and Social Affairs
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
e-mail: milen80pl@abv.bg

Abstract: *In the present study, the issues related to the nature and features of Cargo insurance are considered. The state, tendencies and perspectives for development of this type of insurance are outlined. The study period is 2010-2019, ie the years after Bulgaria's accession to the European Union. The object and the subject of the insurance are indicated, as well as the covered risks. On this basis, recommendations are made for the further development of the insurance.*

Key words: *insurance, insurance market, cargo, institute clauses.*

JEL: *G22.*

1. Въведение

Карго застраховането е отрасъл, чиито продукти намират широко приложение и има за цел да защити износителя и вносителя от даден риск, свързан с международната дейност. С други думи, развитието на международния бизнес и съпътстващите или възможни рискове са основен фактор за развитието на карго застраховането.

Основен предмет на застраховката „карго“ е защитата на стоката т.е товарът срещу транспортните рискове, на които е изложена тя по време на физическото й пренасяне от страната на експедицията до мястото на доставката й. Освен стойността на самия товар, предмет на карго застраховката са и свързаните с него материални интереси, каквито са транспортните разходи, разноските за застрахователната премия, разноските за товарно-разтоварните операции, очакваната печалба и навло.

Проблемите за застраховане на стоките по време на превоз са особено актуални за нашата страна, след приемането на България в Европейския съюз и промените свързани с приемането на редица Директиви в областта на застраховането. Всичко това определя актуалността на настоящето изследване.

Обект на изследване в доклада е застраховката „Карго“ за периода 2010- 2019 година.

Целта на доклада е да се извърши анализ и оценка на състоянието и тенденциите в развитието на карго застраховането в България.

Постигането на поставената цел налага изпълнението на следните задачи:

- обощаване и систематизиране на теоретични постановки за карго застраховането;
- анализ на състоянието на застрахователния пазар в България през периода (2010-2019г.);
- анализ на състоянието на застраховка „Карго“ на МПС за периода (2010-2019г.);

2. Същност и особености на застраховка „Карго“

Застраховката предоставя застрахователна защита, покриваща частични щети или пълна загуба на товари и свързаните с тях имуществени интереси по време на превоз за загуба или повреда, които са пряка последица от настъпването на покрит застрахователен риск. Обект на застраховката са товарите, превозвани по вода, суша и въздух. Товарите се застраховат по бройки, колети, връзки или каси така, както се обозначават в превозните документи, а при товари, превозвани в

насипно или наливно състояние – по теглови единици. Целта на застраховката е да се прехвърли отговорността за риска от загубата или повредата на товара от купувача или продавача на стоки върху застрахователя. В практиката се е наложило понятието Карго застраховка. Застраховката може да сключват както физически, така и юридически лица. Тя е доброволна. Застраховат се товари, превозвани както на територията на страната, така и товари, превозвани от или до други страни, включително и преминаващи през страната товари.

Появата на карго застраховката е предвид това, че по време па транспортирането си, всяка стока е изложена на непредвидени рискове. Рисковете при транспорт обикновено са: пожар, потъване, сблъскване, наводнение, дерайлиране, автомобилна или друга катастрофа и др. От своя страна товарът може да бъде увреден или дори да стане негоден за ползване при транспортни операции като товарене, разтоварване, претоварване, укрепване и пр. манипулации, с които е съпроводено превозването му.

Покрити са само тези рискове, които са посочени в застрахователния договор, като покритието се предоставя в съответствие с една от следните клаузи:

- клауза „Пълно покритие" /А/;

- клауза „Ограничено покритие" /В/;

- клауза „Минимално покритие" /С/.

Посочените по-горе клаузи се използват в международната застрахователна практика и е прието да се наричат Институтски Карго клаузи. В зависимост от избраната клауза застрахователят покрива определен риск. Така например по клауза „Пълно покритие" се покриват всички рискове освен изрично изключените. Тази клауза е най-често срещаната в застрахователната практика. Прилага се при превозване на нови стоки по внос, износ или реекспорт.

Клауза „Ограничено покритие" покрива изрично упоменатите рискове в тях като: пожар, експлозия, обща авария, засядане, потъване или преобръщане на кораб, обща загуба на всякакъв багаж, земетресение, влизане на морска вода в кораб, плавателен съд, контейнер или превозно средство и други. Тази клауза се използва рядко. Има приложение в отделни случаи на морски или комбиниран превоз.

Клаузата „Минимално покритие" дава най-ограничено покритие. Има приложение при застраховане на метали, наливни и насипни товари, руди, въглища, а също така и при застраховане на употребявани стоки и вещи. Обикновено се предлага при морски превоз на товари без опаковка. Отговорността на застрахователя съгласно тази клауза се

свежда до следните рискове: пожар, експлозия, обща авария, преобръщане, засядане или потъване на кораб и други.

Застрахователният договор може да се сключи като единична или абонаментна полица. Единичната полица се сключва за един товар, за точно определено пътуване, време и застрахователна сума. Абонаментна полица се сключва за застраховане на определени видове товари, превозвани за определен период. В абонаментния договор се договарят условията за застраховане на товарите, техният вид, начин на превоз, застрахователно покритие, тарифно число, застрахователната премия, без да се посочва застрахователната сума. Застрахованият е длъжен да уведоми предварително застрахователя за застрахованото имущество за всеки отделен случай на превоз, за което се издава апликация, сертификат или месечно сведение.

Транспортирането и доставката в международната търговия е съпроводено от редица разходи, а превозваните стоки са изложени на различни по своя характер рискове. Във тази връзка, възникват много въпроси относно субектите, които трябва да платят разходите и да се погрижат за покриване на отговорността от настъпване на загуби, в следствие осъществяването на риска.

Сключването на международен търговски договор е свързано с договорка между субектите по него (продавач и купувач), касаеща посочените въпроси. За да се улесни този процес, Международната търговска камара (ICC) въвежда стандартизация на договорите и описва условията за доставка, като ги обхваща в три-буквени кодове. Списъкът с тези кодове се публикува под наименованието **ИНКОТЕРМС (INCOTERMS)** в Приложение 38 към Регламент (ЕИО) № 2454/93.

ИНКОТЕРМС 2010 съдържа общо 11 кода, описващи условията за доставка при различните видове международни търговски договори. Според задълженията на продавача и на купувача по договорите, стандартизираните условия за доставка могат да бъдат разделени в четири основни групи. Делението се извършва с оглед първата буква на трибуквените кодове, която оказва степента на задължение по доставката на продавача. Започва се с кодовете указващи минимални задължения на продавача и постепенно се преминава към групите кодове, които предполагат все по-големи негови задължения.

• Първа група- **EXW (Ex Works),** указващи минимални задължения на продавача, по отношение доставката на стоката.

• Втора група- **FCA (Free Carrier), FAS (Free Alongside Ship), FOB (Free On Board)**, указващи по-големи задължения на продавача по доставката, спрямо предходната група;

• Трета група- **CFR (Cost and Freight), CIF (Cost, Insurance and Freight), CPT (Carriage Paid To), CIP (Carriage and Insurance Paid To)-** указващи още по-големи задължения на продавача по доставката.

• Четвърта група- **DAT (Delivered at Terminal), DAP (Delivered At Place), DDP (Delivered Duty Paid)-** указващи най-големите, спрямо предходните групи, задължения на продавача по доставката на стоките.

3. Тенденции в развитието на застрахователния пазар в България за периода 2010-2019г.

Икономиката на дадена страна е динамична система, развиваща се в зависимост от обществено-политическите отношения, които доминират в нея. Създавайки всичко необходимо за съществуването на обществото, тя е една от основите за неговото развитие

В процеса на развитие на икономиката своето важно място заема и застрахователната дейност. Добре развитият застрахователен сектор е неделима част от всяка една съвременна икономическа система, често пъти той е част от стабилния икономически растеж, част от високия процент на заетост на трудоспособното население. Във високо интегрираното икономическо пространство на Европейският съюз, приносът на застрахователният сектор в икономиките на страните-членки е от изключителна важност. Осигурената застрахователна защита срещу последиците от неблагоприятни събития дава възможност на фирмите и гражданите да получат парична компенсация и да се справят с настъпилите затруднения. В този смисъл, застраховането подпомага постигането на стабилност в икономиките на отделните страни.

Основен измерител на състоянието и развитието на застрахователния пазар брутният премиен приход. Икономическата същност на премийния приход се проявява във факта, че той формира част от националния доход. Той се генерира от застрахованите с цел гарантиране на техните интереси от вредно въздействие на неблагоприятни събития.

Данните в Таблица 1 показват, че през 2019 г. брутния премиен приход на всички застрахователни дружества на територията на страната достига близо 2,9 млр. лв. Забелязва се също така и трайна тенденция към нарастване на премийния приход за целия период на изследването. Темпът на развитие на премийния приход за периода 2010-2019 г. се движи в рамките от – 3,50% до 9,90%. В годините до 2008 година темпът на развитие е в границите от 16,62% до 28,16%. Кризата в периода след 2008 година даде отражение и на застрахователният пазар.

Таблица 1

Премиен приход на застрахователните дружества в България за периода 2010-2019г.

Годи-на	Общо застрахо-ване	Живото Застрахо-ване	Общ пре-миен приход	Темп на разви-тие	Дял на Общото застрахо-ване	Дял на Животозастра-хованието
	млн. лева	млн. лева	млн. лева	%	%	%
2010	1 374, 7	248, 6	1 623, 4	-3,5	84,7	15,3
2011	1 362, 0	251, 7	1 613, 7	-0,8	84,4	15,6
2012	1 336, 0	268,0	1 604, 1	-0,6	83,3	16,7
2013	1 423, 4	305, 9	1 729, 4	7,7	82,3	17,7
2014	1 434, 3	340, 6	1 774, 9	2,6	80,8	19,2
2015	1 573, 0	391, 2	1 964, 3	9,9	80,1	19,9
2016	1 622, 2	428, 3	2 050, 6	4,21	79,1	21,9
2017	1 748, 7	428, 6	2 177, 4	6,2	80,3	19,7
2018	2 047, 1	430, 1	2 477,2	11, 4	82, 6	17, 4
2019	2 383, 3	477, 3	2 860, 6	11, 6	83, 3	17, 7

Източник: www.fsc.bg и собствени изчисления

Данните в таблицата показват, че в периода от 2010 до 2012 г. се наблюдава отрицателен темп на развитие, който се движи в границите от -0,60% до -3,50%. Добра тенденция може да се отбележи положителния темп на развитие на премийния приход след 2013 година, като в края на 2018г и 2019г. се забелязва ръст от над 10%. За целият период на изследването от 2010г. до 2019г. темпът на развитие на премийния приход е 76,2%. Ръстът на премийния приход се дължи основно на ръста по застраховка „Гражданска отговорност“, кредитно и гаранционно застраховане.

През периода 2010-2016г. се утвърждава тенденцията на трайно нарастване на значимостта на животозастраховането за развитието на застрахователния пазар и икономиката, след което през последните години тази значимост спада. Изпреварващия темп на развитие на животозастраховането спрямо общото застраховане доведе до увеличаване на дела на животозастраховането в брутния премиен приход. Ако относителния дял на животозастраховането спрямо премийния приход се движеше преди приемането на България в Европейския съюз в рамките на 10% или съотношение 9:1 в полза на общото застраховане, то през 2017 година делът е вече около 20% или съотношението е 8:2. Все още обаче това е далече от обичайните европейски практик, където животозастраховането е преобладаващо.

4. Тенденции в развитието на застраховка Карго в България за периода 2010-2019г.

В следващото изложение е представено развитието на застраховка „Карго" през един сравнително продължителен период, обхващащ периода след световната криза от 2007 година.

Специализираният характер на застраховката „Карго" е съществена предпоставка всяко нарастване или спад в икономическата активност в страната да рефлектира върху увеличаването или намаляването на дяла на застраховката в общия обем на сключените застрахователни договори.

Данните в Таблица 2 показват, че през 2019 г. брутния премиен приход по карго застраховане надхвърля 18 млн. лв., като достига 18,9 млн. лв. Установява се следната тенденция на развитие: в годините от първоначалния период на изследване прихода нараства, след което плавно намалява, като се редуват години на положителен и отрицателен темпт на развитие в 6 последователни години. Темпът на развитие на премийния приход за периода 20010-2019 г. се движи в рамките от –14,1% до 23,6%.

Таблица 2

Премиен приход по каско застраховане на карго в България за периода 2010-2019г.

Година	**Общо застраховане**	**Темп на развитие**	**Карго застраховане**	**Темп на развитие**
	млн. лева	**%**	**млн. лева**	**%**
2010	1 374, 7	x	13, 7	x
2011	1 362, 0	-0,9	15, 2	10,9
2012	1 336, 0	-1,9	14, 6	-3,6
2013	1 423, 4	6,5	15, 8	8,4
2014	1 434, 3	0,1	15, 6	-1,2
2015	1 573, 0	9,7	17, 2	9,7
2016	1 622, 2	3,1	21, 2	23,3
2017	1 748, 7	7,8	18, 2	-14,1
2018	2 047, 1	11, 7	17, 9	-1,7
2019	2 383, 3	11. 7	18, 9	5, 6

Източник:www.fsc.bg и собствени изчисления

Данните в таблицата показват, че в края на изследвания период през 2019 година прихода се е увеличил с над 5 % в сравнение с предходната 2018 година. Значителното нарастване на търговията и

благоприятната монетарна политика, провеждана от водещите индустриални страни, поддържат високи нивата на стоткообмен. Така, за периода 2010-2019 година наблюдаваме известен спад, който се дължи по-скоро на избора на собствениците на превозваната стока да разчитат на друг застрахователен договор – „Отговорност на превозвача“, въпреки ограниченото покритие, което предоставя той. Поради специфичния си характер, застраховката „Карго” засяга интересите на сравнително по-малък кръг от икономически бизнесединици и субекти. Това неминуемо довежда и до спад, а понякога и до липса на солидна и устойчива маркетингова политика от страна на лицензираните дружества с цел нейното популяризиране.

Следва да се отбележи, че намаляването на размера на събраните премии се дължи не само на ниските нива на стокобмена и по-малкия брой сключени договори, но и на спада в цените на превозваните суровини, което рефлектира върху застрахователните стойности, върху застрахователните суми по договорите, а оттам и върху изискуемите премии.

Чрез определяне на пазарния дял се придобива представа за пазарната структура и за относителната важност на различните видове застраховки предлагани на застрахователния пазар. Пазарните дялове на отделните видове застраховане на съответния пазар се определят като относителен дял на техния брутен премиен приход към общия обем на съответния застрахователен пазар.

Таблица 3

Пазарен дял на карго застраховката в България за периода 2010-2019 година

Година	**Карго**	**Пазарен дял**
	млн. лева	**%**
2010	13, 7	0,99
2011	15, 2	1,11
2012	14, 6	1,09
2013	15, 8	1,11
2014	15, 6	1,09
2015	17, 2	1,09
2016	21, 2	1,38
2017	18, 2	1,21
2018	17, 9	0, 87
2019	18, 9	0, 79

Източник:www.fsc.bg, и собствени изчисления

Данните в таблица 3 показват, че за периода 2010-2019 година се наблюдава трайна тенденция към запазване пазарният дял на карго застраховането в рамките на 0,8 - 1,10%. Не е тайна, че доскоро на застраховката на товари, особено при вътрешни доставки, не се отделяше голямо внимание. От няколко години тенденцията е да се обръща по-голямо внимание на тези застраховки. Когато имаме сухоземен транспорт, търговците често си спестяват застраховка карго, разчитайки на отговорността на превозвача, което понякога води до загуби.

От изложеното по-горе може да се направи заключението, че развитието на продажбите по застраховка „Товари по време на превоз“ не е в пряка зависимост само от тенденциите на българския застрахователен пазар. Увеличаването на продажбите и премийния приход по този вид застраховка в голяма степен зависи също от международния стокообмен и склонността на износители и вносители на стоки да пренасят риска към застрахователите.

Заключение

Въз основа на направеното изследване се установи, че застраховка „Карго“ има огромен потенциал за развитие в следващите години. Нараствайки икономическата активност в страната, се очаква да се увеличи и делът на застраховката на „Товари по време на превоз” или т. нар. „Карго“ застраховка, в общия обем на сключените застрахователни договори. Причината за това е, че този вид застраховка е пряко свързана с икономическата обстановка в страната. Полицата не може да се продава в страна, където няма развит бизнес, защото тя се ползва именно от бизнеса. Постепенното стабилизиране на икономическата активност във външната среда повлия благоприятно върху износа на стоки и услуги в българската икономика.

Дигитализацията в последно време, прилагана от застрахователните дружества също оказват влияние към развитието на карго застраховане. В момента на световния застрахователен пазар протича дигитализация във всички сфери на застрахователната и посредническата дейност. Основен двигател на този процес са start-up компании в IT сектора, които развиват цифровите технологии на застрахователния пазар (т.нар. Insurtech). Традиционните застрахователни компании все повече започват да обръщат внимание на тези Insurtech Start-up чрез придобиване на участие в тях, като техни презастрахователи или чрез използването им като дистрибуционни канали – т.нар. корпоративни агенти.

С развитието на информационното общество и информационните технологии потребителите на застрахователни продукти се ориентират към онзи вариант на продажби, който съответства на интересите им, а именно електронни застрахователни продукти. Застрахователните дружества трябва да се съобразяват не само със своите продажби, но и с новите начини на пласмент на конкурентните дружества. По този начин ще бъде задоволен интересът на клиента към новите продукти. Под влиянието на тази конкуренция се формират цената и качеството на продуктите, които съвпадат с потребностите на клиентите. Налага се изводът, че маркетинговата политика на застрахователните дружества по отношение на електронната продажба на застрахователни полици трябва да бъде неотменна част от дейността на застрахователите.

Правилното изграждане на пласментната стратегия на застрахователните дружества означава постигане на гъвкавост и бързина при пласмент на застрахователните продукти. Изборът на електронната продажба на застрахователни продукти, съобразно целите и възможностите, се явява основна предпоставка за ефективно прилагане на пласментните стратегии на всяко застрахователно дружество.

ЛИТЕРАТУРА

Василев, В., & Митков, М. . Общо застраховане. В. Търново: Фабер, 2016

Гаврийски, В. Икономика на застраховането. София, 1998

Драганов, Х. Теория на застраховането: учебник за дистанционно обучение. София: Стопанство.2007

Драганов Хр., Й. Близнаков, Застраховане, “Тракия М”, София, 2000

Драганов Хр., Й. Близнаков, Г. Димитрова, Застрахователен пазар, “Тракия М”, София, 2001.

Ерусалимов, Р., Василев, В., Панева, А., Митков, М., & Нинова, В. Въведение в застраховането. В. Търново: Фабер,2015

Илиев, Б., Василев, В., & Ерусалимов, Р. Основни принципи на застраховането. Свищов: Ценов, 2008.

Малицкая, Л. А., Янова, С. Ю. и кол. Страхование. Москва, 2010

www.fsc.bg